

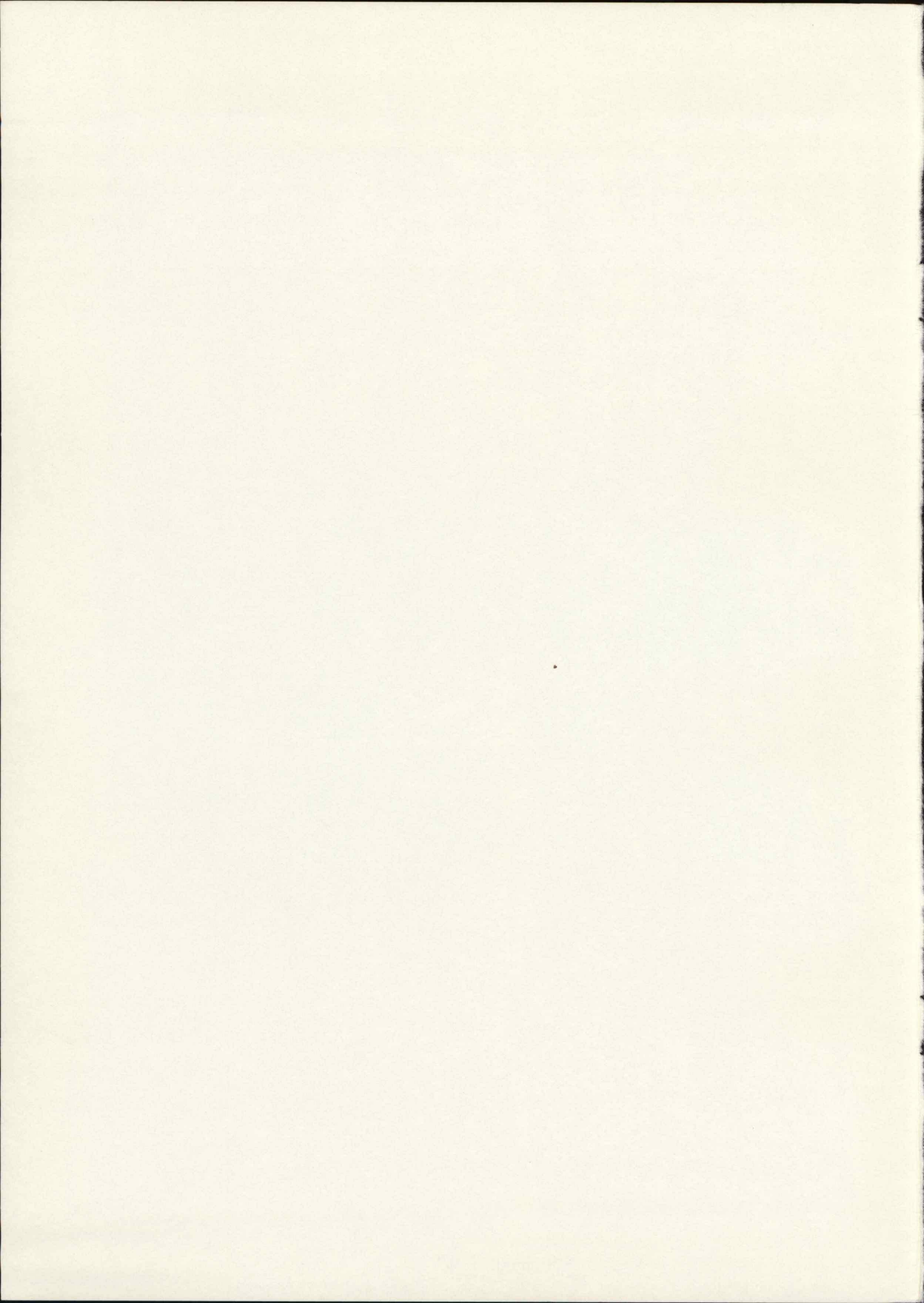
ID-1386
C-2
14-02-1992

1.110519088003

STOKKUM
gemeente Markelo

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

1.110519088004

STOKKUM gemeente Markelo

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Stokkum als beschermd dorpsgezicht.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgaande kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 331) door een stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Juni 1987.

Inleiding

Het dorp Stokkum is gelegen in het zuidwesten van Twente in de gemeente Markelo. Het is een zuiver agrarische nederzetting, gesitueerd op de oostflank van de Markelose heuvels. Stokkum is een gaaf voorbeeld van de nederzettingvorm die in oost-Nederland is ontstaan uit de wijze van ontginnen gedurende de Middeleeuwen. De nederzetting is waarschijnlijk ontstaan in de Karolingische Tijd (800-1000 na Christus) en heeft zich sindsdien ontwikkeld tot een typische representant van de zogenaamde esdorpen.

De huidige bebouwing is gegroepeerd rond twee open ruimten, die onderling gescheiden zijn door een doorgaande weg. Het dorpsbeeld wordt nog volledig bepaald door de

veelal monumentale boerderijen op erven met hoog opgaand geboomte. De kenmerkende dorpsstructuur, in samenhang met de historische waardevolle dorpsbebouwing levert een beeld van zodanige cultuur-historische waarde, dat een aanwijzing van Stokkum als beschermd dorpsgezicht gerechtvaardigd is.

Ontstaan en ontwikkeling

Het dorp Stokkum is exemplarisch voor het type nederzetting dat sinds de permanente ingebruikneming van de grond gedurende de Karolingische Tijd in oost-Nederland is ontstaan. De oudste nederzettingen bestonden aanvankelijk uit enkele boerderijen, gelegen in een stuk ontgonnen bosgebied. De dicht aan de hoeve grenzende percelen land, de zoge-

naamde huiskampen, vormden de oudste akkers van de nederzetting. Deze huiskampen zijn blokken met afgeronde vormen, die zich duidelijk onderscheiden van de later ontstane min of meer regelmatig verkavelde grote akkerlandcomplexen, de essen, die overigens ook verder van de boerderij afliggen. Het aanwezig zijn van zulke afgeronde blokken in of vlakbij de dorpskern duidt op een continuïteit van de bewoning ter plekke. In Stokkum zijn dergelijke blokken op de kadastrale minuut uit 1825 nog terug te vinden. Dit betreft de thans verdwenen hoeve Reirink, die qua situering en wat betreft de ouderdom van de naam waarschijnlijk het meest in aanmerking komt als initiërende boerderij voor het latere Stokkum, direct gevolgd door de hoeve Effink (fig. 1a).

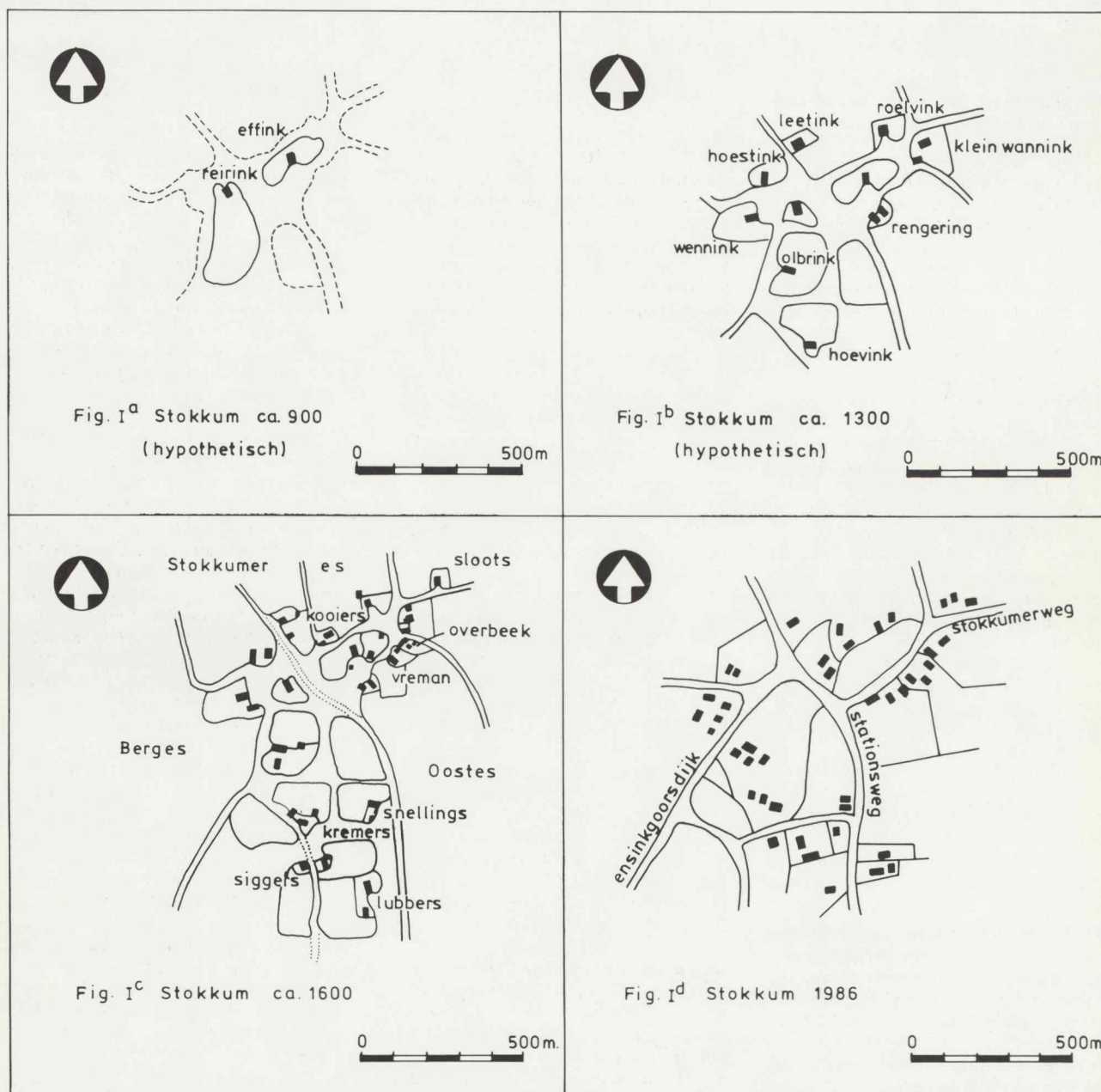

Fig. I - De ontwikkeling van Stokkum (hypothetisch) van ca. 900 - 1986

Deze zojuist genoemde boerderijen zijn beide gelegen aan of bij de 15m + N.A.P. hoogtelijn, in een dalvormige laagte in de stuwwal die de Markelose heuvels vormt. Naar het westen, noorden en oosten stijgt het terrein snel. Naar het zuiden daarentegen daalt de bodem geleidelijk. De latere Ensinkgoorsdijk aan de westkant en de latere Stationsweg aan de oostkant (fig. 1d) vallen vrijwel samen met deze 15 meter hoogtelijn. Iets ten noorden van het centrum komen deze twee wegen bijeen aldus de laagte markerend waaraan Stokkum is ontstaan. Ook de overige (pas later aangelegde) wegen komen alle samen in het gebied tussen deze twee boerderijen hetgeen, in samenhang met de landschappelijke ligging een mogelijke verklaring voor de eerste aanleg ter plekke zou kunnen zijn.

De ligging van de oudste elementen op een bepaalde hoogte op hellend terrein was blijkbaar de meest gunstige ten opzichte van de grondwaterstand, zowel voor de waterhuishouding van de akkers als voor de winning van drinkwater. Nog heden ten dage is in het centrum van de laagte een sloot aanwezig die voor de afwatering zorg draagt.

In de volgende eeuwen verdichtte zich de structuur onder invloed van de toename van de bevolking. Aanvankelijk gebeurde dit vermoedelijk door de stichting van nieuwe bedrijven met aansluitende huiskampen (Wennink, Hoestink, Leetink en Rengering) en door afsplitsing van de erven (Olbrink) (fig. 1b). Pas later zullen, gezien hun meer perifere ligging en ongunstiger situering ten opzichte van de grondwaterstand de hoeven Roelvink, Klein Wannink en Hoevink zijn gevolgd. Opvallend hierbij is dat al deze nieuwere boerderijen zich rondom de initiële boerderijen hebben gevestigd. Burenbinding vormde kennelijk mede een factor bij de vestigingsplaatskeuze.

Na de fase van bedrijven met een beperkt areaal akkerland in de vorm van huiskampen vond een verschuiving plaats naar een type bedrijf waarbij een veel grotere oppervlakte akkerland, de zogenaamde escomplexen, werd bebouwd (circa 12de en 13de eeuw). De daarvoor noodzakelijke meststoffen werden voornamelijk door schapen geleverd, waartoe de aanwezigheid van langs beken gelegen hooiland en een uitgebreide oppervlakte heide noodzakelijk was. Op deze wijze werd het gehele omringende gebied van de nederzetting ingeschakeld in het voedselproductieproces. Ten einde, onder omstandigheden van sterke bevolkingsgroei in de late Middeleeuwen, het areaal 'woeste grond' voor nieuwe ontginningen te vrijwaren en ook andere taken en belangen te

regelen, werden de markegenootschappen in het leven geroepen. Stokkum wordt in 1180 als eerste Twentse Marke vermeld. Ten behoeve van het nieuwe type bedrijf leidden allerlei wegen van en naar de nederzetting teneinde de nieuwe produktiegebieden, de hooilanden, heidevelden alsmede de essen, met het dorp te verbinden. De oude boerderijen kwamen zo in het middelpunt van een stelsel van veedriften en aan- en afvoerwegen te liggen (fig. 1c en fotobijlage, afb. 1 en 2). Zo waren de Ensinkgoorsweg, de Stationsweg in zuidelijke richting en de Stokkumerweg in oorsprong vermoedelijk zulke driften en/of wegen. De beide eerstgenoemde wegen zijn aangelegd aan de rand van respectievelijk de Berges en de Oostes op de overgang van hoge naar lage gronden. Alle wegen naar het noorden ontsluiten de Stokkumer es die op de hellingen van de Markelose heuvels in het noorden ligt. Aan het begin van met name de veedriften waren open ruimten aanwezig die waarschijnlijk als brinken (onder andere verzamelpplaats voor het vee) hebben gefungeerd. Bij de meest oostelijke brink is nu nog een voormalige schaapskooi aanwezig. De ruimte voor Overbeek, waarop hoge eiken aanwezig zijn, zou nog een restant van deze brink kunnen zijn, daar brinken vroeger van een gereguleerde aanplant van eiken werden voorzien. De Stokkumerweg vormt tevens de verbinding met Oost-Stokkum (fotobijlage, afb. 2). Verdere uitbreiding van Stokkum vond plaats door verdichting van de structuur, met name aan de brinken en langs de uitvalswegen. Het gaat hier naar alle waarschijnlijkheid om de hoeven, met namen die betrekking hebben op de plaats van vestiging of de (vroegere) kwaliteit van de persoon. Dit zijn namen die duiden op een jongere stichtingsdatum dan de -inknamen. Dit betreft de boerderijen Kooiers, Sloots, Overbeek, Vreman, Snellings, Kremers, Siggers en Lubbers (fig. 1c). Opvallend is het ontbreken van enige bewoning (althans sinds 1825, de kadastrale minuut) op het stuk land ten oosten van Olbrink, dit ondanks de centrale ligging. De ruimtelijke structuur was door de instelling van de marken min of meer vastgelegd. De beteugeling van nieuwe ontginningen voorkwam een sterke dorpsuitbreiding en zorgde aldus voor een fixatie van het beloop van de wegen en de vorm en ligging van de open ruimten. De eerste gedetailleerde kaart van Stokkum, de kadastrale minuut uit 1825 (fotobijlage, afb. 1) laat zien dat de vorm en ligging van de oudste huiskampen (met name Reirink en Effink), de brinken en de oriëntatie op de woeste grondweiden, de ruimtelijke structuur hebben bepaald. Het

wegenpatroon is hierdoor volledig vastgelegd. Op de topografische militaire kaart (fotobijlage, afb. 2) is de oriëntatie op de omliggende gebieden goed waarneembaar. Hierop is tevens te zien dat Stokkum is opgebouwd uit twee buurten: West- en Oost-Stokkum, beide gelegen aan de zuidoost rand van de Markelose stuwwal. Beide liggen op een hoogte van circa 15m + N.A.P. op hellend terrein. Ze worden van elkaar gescheiden door een hoge uitloper van de stuwwal in zuidelijke richting.

Opvallend is het ontbreken van een kerk in Stokkum, terwijl de nederzetting al vroeg een relatief dichte bewoning kende. De nederzetting viel kerkelijk onder Markelo, een van de zeven, in de 12de eeuw gevormde Twentse kerspelen. De Kerkweg te Oost-Stokkum getuigt van deze relatie. De enige centrumfunctie ter plekke, volgens de topografische militaire kaart, is de school, gelegen tussen West- en Oost-Stokkum.

De opheffing van de marke-organisatie in het begin van de 19de eeuw heeft geen invloed gehad op de ruimtelijke structuur van de nederzetting. Vergelijking van de kadastrale minuut uit 1825 met de huidige situatie laat zien dat, hoewel de hoofdstructuur ongewijzigd is gebleven, een aantal structurelementen is gewijzigd of verdwenen. De open ruimten in de vorm van brinken tussen de huiskampen zijn verdwenen, althans minder goed herkenbaar. Eveneens zijn enige secundaire paden of wegen verdwenen: de paden in het centrum en ten zuidwesten van de westelijke open ruimte en het pad ten noorden van de oostelijke open ruimte. De twee laatstgenoemde paden waren op de topografische kaart van 1974 nog aanwezig. Tevens is de Stationsweg omgevormd tot doorgaande route met aan de westzijde een fietspad. Bovendien wordt deze weg in het noorden van Stokkum geflankeerd door een parallelweg. Een en ander is geschied in het kader van de ruilverkaveling uit de jaren zeventig.

Ook de bebouwing is sinds het begin van de 19de eeuw enigszins gewijzigd. De boerderij tegenover Lubbers aan de Stationsweg is aan het eind van de 19de eeuw gebouwd. Hoeve Reirink wordt rond het midden van de 20ste eeuw afgebroken. Verder treedt er tot aan de jaren zeventig een verdichting van de bebouwing op, voornamelijk bestaande uit schuren. Daarna, onder invloed van de ruilverkaveling is met name de bebouwing bij de oostelijke open ruimte minder dicht geworden door verplaatsing van bedrijven. Hierdoor vond afbraak van agrarische bebouwing (Effink) plaats en onttrekking aan het agrarische bedrijf, waardoor schuren en overige bijgebouwen

verdwenen. De boerderijen, ontgaan van hun oorspronkelijke agrarische functie, bleven daarbij veelal ten behoeve van een woonbestemming gehandhaafd.

Huidig ruimtelijk karakter en te beschermen waarden

In de ruimtelijke opbouw van het tegenwoordige Stokkum is de zoiest geschetste historische ontwikkeling herkenbaar gebleven. Het uitwaaiende wegenpatroon, met als centrum de voormalige hoeven Reirink en Effink, vormt hiervan de basis. De belangrijkste structuurbeplande wegen in deze zijn de Ensinkgoersweg in het westen, de Stokkumerweg in het oosten en de Stationsweg in het midden. Deze laatste weg verdeelt het dorp min of meer in tweeën: een westelijk en een oostelijk deel. Dit wordt met name veroorzaakt door het zeer brede wegprofiel van bermen, weg en fietspad. Vooral in het noorden is dit enigszins storend vanwege de sterke ruimtelijke scheiding ten gevolge van een parallelwegconstructie ter plekke.

De situering van de bebouwing heeft zich hoofdzakelijk naar deze wegen gevoegd. Hierdoor zijn, samen met bebouwing aan de Sligsweg en aan de voormalige weg ten noorden van de Stokkumerweg, twee open ruimten ontstaan (beide in gebruik als weiland) die kenmerkend zijn voor het huidige Stokkum. Dit wordt nog geaccentueerd door de aanwezigheid van veel beplanting, met name hoog opgaande eiken, op de erven en bij de ingangen tot het dorp. Stokkum als geheel heeft hierdoor, vooral in het zomerseizoen, een vrij besloten karakter in tegenstelling tot het grote omliggende open buitengebied, waar overigens een directe functionele en visuele relatie mee bestaat.

Er bestaat een sterk structureel onderscheid tussen de beide open ruimten. De oostelijke ruimte is kleiner van schaal en wordt begrensd door bebouwing die aan de buitenzijde van de wegen ligt. De bebouwing ligt hier dicht opeen. De beplanting speelt hier aan de west-, zuid- en oostkant een belangrijke rol in het visuele aspect van deze open ruimte. Aan de noordzijde is de bebouwing minder dicht en is ook nauwelijks beplanting van enige betekenis aanwezig. De westelijke ruimte is veel groter en is vager begrensd doordat hier de bebouwing zowel aan de buitenzijde als aan de binnenzijde van de omgrenzende wegen ligt. De bebouwing ligt hier, relatief gezien, vrij ver uiteen, met name in het zuiden. Een bosje in het zuidwesten en de beplanting tussen Hoevink en Snellings vullen de hiaten op

waardoor ze een belangrijke bijdrage leveren aan het algemene ruimtelijke beeld. De oostzijde van de westelijke ruimte is onbebouwd en mist tevens beplanting. Hierdoor is de betrokkenheid van deze ruimte met het open gebied daarbuiten groter dan bij de oostelijke ruimte.

De landschappelijke situering van het dorp komt nog sterk tot uiting. In het noorden, en in mindere mate naar het westen en oosten, loopt het terrein, relatief gezien, sterk op terwijl naar het zuiden de bodem nagenoeg vlak blijft.

De bebouwing is voor het merendeel agrarisch. Met name in de oostelijke open ruimte functioneren enige hoeven als woonboerderij. De bebouwing is zodanig gelegen dat iedere cluster een ruimtelijke en functionele eenheid vormt: één hoofdgebouw (de boerderij) plus een aantal bijgebouwen. Het merendeel van de oude boerderijen in Stokkum is van het middenlangstype, behorend tot de hallehuisgroep. Aan de korte zijde van de deel bevinden zich de grote deeldeuren. Het woongedeelte is of enigszins in de breedte uitgebouwd (bijvoorbeeld Olbrink en Klein Wannink) of staat als een vrij langgerekt geheel dwars op de richting van het stalgedeelte (bijvoorbeeld Wennink en Hoestink).

De boerderijen (zelf) zijn groten-deels met hun nokrichting loodrecht op de weg gericht. Het woongedeelte is merendeels van de weg afgekeerd en aan de straatkant bevindt zich de stal met de in het algemeen teruggeplaatste grote inrijdeuren. Door de onregelmatige, inspringende rooilijnen zijn verscheidene kleinere open (erf) ruimten ontstaan. Deze ruimten zijn ingericht met forse boomgroepen. De boerderijen hebben één bouwlaag onder een hoge kap; in het algemeen zijn zadeldaken met wolfseinden toegepast. Als bouw materiaal voor de gevels is vrijwel uitsluitend baksteen toegepast terwijl de daken afwisselend met rode en blauwe gebakken pannen zijn afgedekt waarbij het bovenste gedeelte met riet is gedekt. De gevelopeningen zijn verticaal gericht en voorzien van houten kozijnen, voornamelijk wit geschilderd. De boerderijen van het Weldam, een havezate die eertijds bezittingen had in Stokkum, kenmerken zich door groen-gele blinden voor de ramen.

Begrenzing van het dorpsgezicht

De beschreven kwaliteiten van de historisch-ruimtelijke structuur en van de bebouwing van Stokkum, alsmede de herkenbaarheid van de historische ontwikkeling in het dorpsbeeld rechtvaardigen een aanwijzing als beschermd dorpsgezicht ingevolge artikel 20 van de Monumentenwet. Tot het aangewezen

dorpsgezicht behoren de samenhangende onderdelen van de ruimtelijke structuur, waaruit de historische ontwikkeling is af te lezen. Dit betreft voornamelijk de twee open ruimten en de aangrenzende bebouwing. Voorts dienen hiertoe gerekend te worden enige hoeven direct ten zuiden van de westelijke open ruimte. In verband met de zwakke ruimtelijke relatie van het dorpsgezicht met de overige bebouwing in het zuiden en het oosten is deze bebouwing vrijwel geheel buiten de begrenzing gelaten. Hoewel de functionele en de visuele relatie met het agrarisch gebied van groot belang is, is de betrekking van grote delen landelijk gebied binnen de grenzen van het beschermd dorpsgezicht niet het meest geëigende middel ter bescherming van dit belang. In verband daarmee is de begrenzing van het aangewezen gebied vrij dicht achter de bebouwing gelegd.

De begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op de bijgevoegde kaart, nummer 331.

Rechtsgevolg bescherming

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet, ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan ontwikkeld worden. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als een zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen. De aanwijzing beoogt op die wijze een grondslag te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die recht doet aan de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Brouwer, K.
'Het Drentse esdorp'. Geografisch
Tijdschrift, IX (1975), nr. 4, 297-309.

Glässer, E.
'Zur Entstehungsgeschichte der
bäuerlichen Kulturlandschaft.'
Geographische Rundschau, 19
(1967), nr. 10, 385-389.

Jans, J.
Landelijke bouwkunst in Oost
Nederland. Enschede, 1967.

Keuning, H.J.
'Nederzettingvormen in diluviaal
Nederland ten noorden en ten oosten
van den IJssel'. Tijdschrift voor
Economische Geografie, 27 (1936),
nr. 3, 49-55; nr. 4, 73-88; nr. 5,
97-115.

Keuning, H.J.
'De problematiek van het esdorp'.
Bijdragen en Mededelingen der
Naamkundecommissie van de
Koninklijke Nederlandse Akademie
van Wetenschappen te Amsterdam,
XX (1963), 5-22.

Smit, G.
'Over de historische geografie van
Haren (Gr.)'. Driemaandelijke Bladen,
XXVII (1975), 51-83.

*Smit, G.; Timmer, V.H.M. en Wieringa,
J.*
'Aspecten van de historische
geografie van Langelo'. Driemaande-
lijkse Bladen, 29 (1977), 129-150.

Slicher van Bath, B.H.
Mensch en Land in de Middeleeuwen.
Bijdragen tot den geschiedenis der
nederzettingen in Oostelijk Nederland.
Dl. I, Mensch en gemeenschap.
Assen, 1944. Dl. II, Mensch en
omgeving. Assen, 1944.

Vervloet, J.A.J.
'Het landschap van Lochem tot
omstreeks 1830' in: Over stad en
scholtenambt Lochem. Een beschrij-
ving na 750 jaar. Lochem, 1983.

Vervloet, J.A.J.
Inleiding tot de historische geografie
van de Nederlandse cultuurschappen.
Reeks landschapstudies 4. Wagenin-
gen, 1984.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de
Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch en stede-
bouwkundig onderzoek:
Drs. J.L. van Tilburg, Amsterdam.

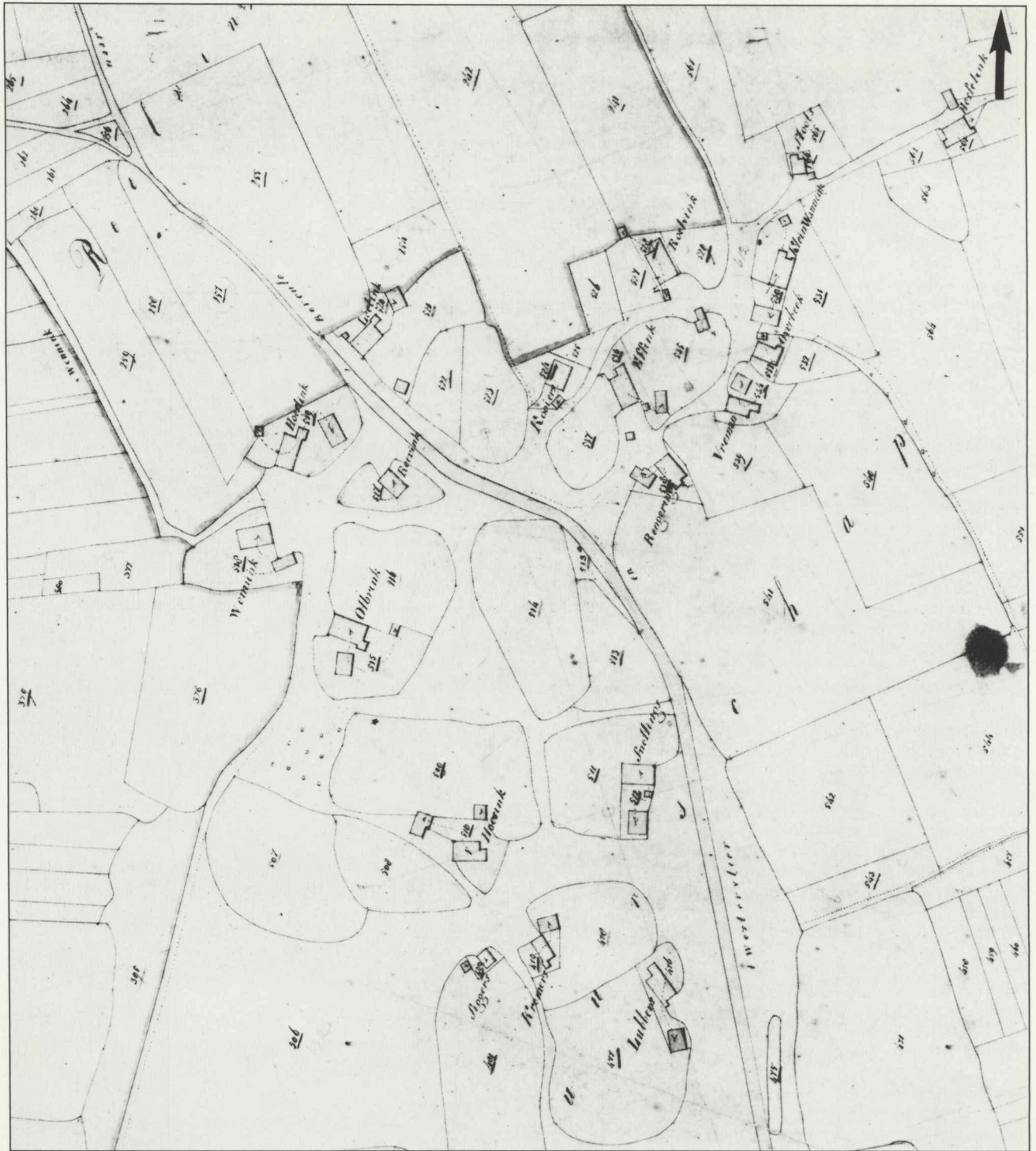
Foto's:
Dienst van het Kadaster en de
Openbare Registers, Apeldoorn (afb.
1);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist (afb. 2, 3);
Topografische Dienst, Emmen
(omslag).

Kaart en illustratie in de tekst:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of
telefonisch te bestellen bij het
Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer
of ISBN 90 346 1146 9.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

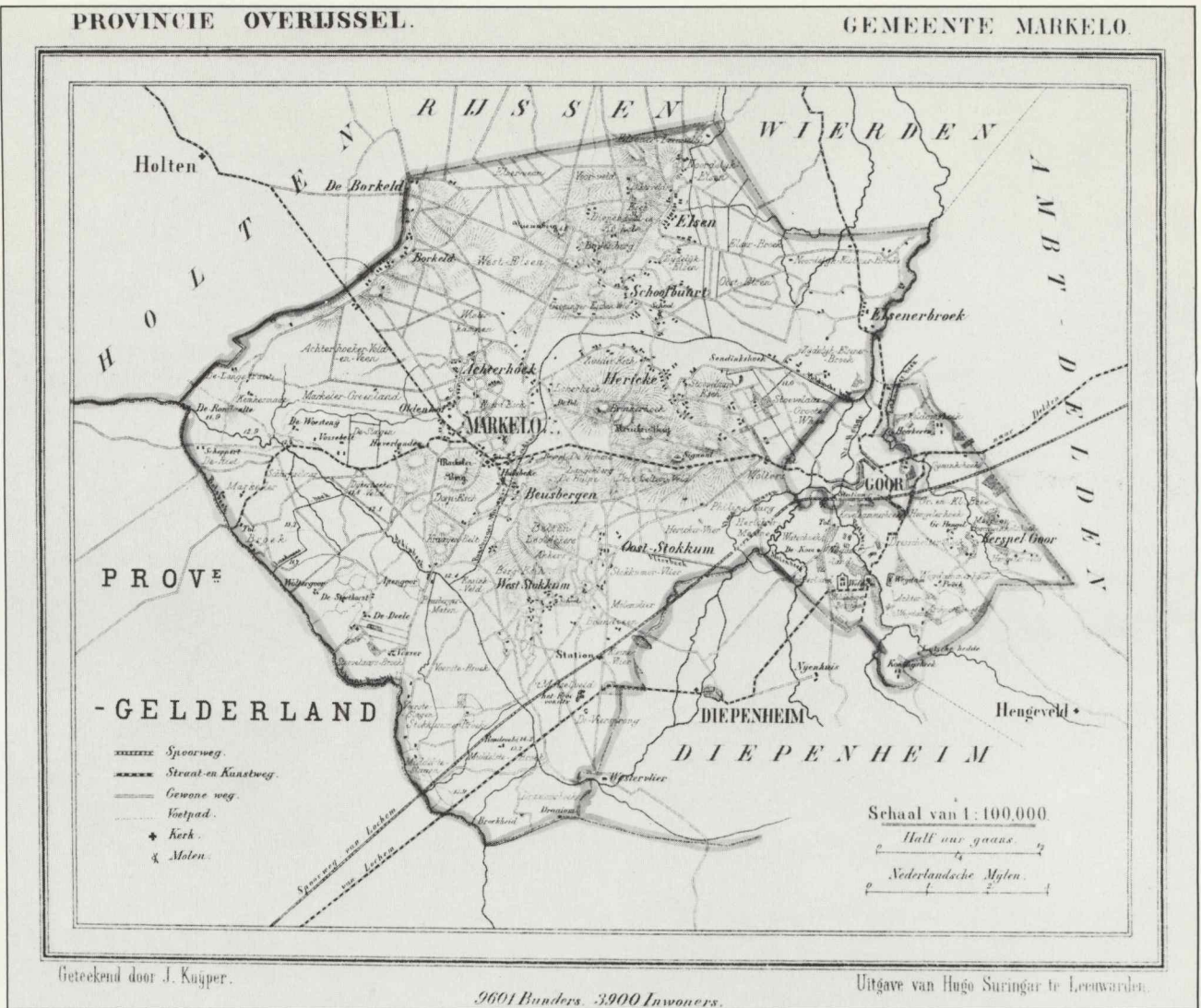
Fotobijlage

Afb. 1. Kadastraal Minuutplan gemeente Markelo, 1825, fragment.

Afb. 2. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1846), blad 34, fragment.

Afb. 3. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, ca. 1865 provincie Overijssel, gemeente Markelo.

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

STOKKUM, gemeente Markelo

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Stokkum als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad, Gedeputeerde Staten van Overijssel, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Stokkum aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. Hoewel de gemeenteraad van Markelo Stokkum kenschetst als een bijzonder mooi agrarisch gebied met karakteristieke bebouwing is de raad van mening dat de thans aanwezige instrumenten voldoende mogelijkheden bieden om Stokkum in stand te houden en dat een aanwijzing van Stokkum tot beschermd dorpsgezicht daaraan niets wezenlijks zal toevoegen. Gedeputeerde Staten van Groningen en de Rijksplanologische Commissie zijn daarentegen van mening dat een aanwijzing van Stokkum tot beschermd dorpsgezicht alleszins gerechtvaardigd is.

Beide laatste instanties zijn voorts van mening dat het huidig instrumentarium onvoldoende garanties biedt voor het handhaven van de historisch-ruimtelijke waarden in Stokkum. Pas in het kader van een overeenkomstig artikel 36, lid 1 van de Monumentenwet 1988 op te stellen bestemmingsplan zal de vraag aan de orde komen op welke wijze de karakteristieke waarden van het dorpsgezicht veiliggesteld kunnen worden. Om dit wetsartikel in werking te stellen wordt een aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht noodzakelijk geacht. Gedeputeerde Staten stellen voorts in hun advies voor de begrenzing van het gezicht aan de zuidwestzijde zodanig te verleggen dat het gebied omsloten door en met inbegrip van die weggedeelten van de Veldstadweg, Sligsweg en het gebied omsloten door en met inbegrip van de Ensinkgoordijk binnen het beschermde gebied wordt opgenomen. Dit om de historisch-ruimtelijke eenheid te versterken.

De Rijksplanologische Commissie is van mening dat de twee onbebouwde agrarische percelen, die volgens het voorstel van Gedeputeerde Staten zouden worden toegevoegd, geen dusdanige specifieke waarden hebben in relatie tot de karakteristieke waarden van Stokkum, dat deze in het beschermde gezicht zouden moeten worden opgenomen.

De Rijksplanologische Commissie adviseert derhalve de begrenzing van het aanwijzingsvoorstel ongewijzigd te laten.

Conform dit advies is aan de grenswijziging geen gevolg gegeven.

De adviezen van bovengenoemde instanties hebben geen aanleiding gegeven wijzigingen in de toelichtende tekst behorende bij het besluit van aanwijzing aan te brengen.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".

De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

